

Syntactic stylistics in contemporary Russian comics

Dženana Hajdarpašić

Faculty of Philosophy, University of Sarajevo

dzenana.hajdarpasic@ff.unsa.ba

Abstract: *This paper explores the usage of devices of syntactic stylistics in contemporary Russian comics. The research aims to determine the functions that are achieved through elements of expressive syntax. The objective is to explore comics style in general, as well as devices on the phonostylistic, graphostylistic and the lexical stylistics plane. During the research, the analytic and synthetic method of scientific research was used, as well as the procedure of modern stylistic and syntactic analysis. The paper collects and analyzes examples of contemporary Russian comics that contain the following devices of syntactic stylistics: ellipsis, parcellation, nominative clauses, inversion and ecphonesis. The conclusion reached is that expressive syntax devices, as well as numerous other stylistic devices, are very frequently used in Russian comics. The function of these devices consists in conveying the features of conversational style, heroes' emotional states, their relation to specific events, in achieving the verbal characterization of characters, in conveying the dynamics of action, emphasizing messages, as well as in formulating a concise expression which constitutes one of the main distinctive features of comics style.*

Keywords: *comics, Russian comics, comics style, elements of expressive syntax*

Article History

Received: 30 May 2021

Accepted: 24 June 2021

Sintaksičko-stilistički postupci u savremenom ruskom stripu

Dženana Hajdarpašić

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Bosna i Hercegovina

dzenana.hajdarpasic@ff.unsa.ba

Abstrakt: U radu je istražena upotreba sintaksičko-stilističkih postupaka u savremenom ruskom stripu. Ciljevi istraživanja se sastoje u određivanju funkcija koje se postižu elementima ekspresivne sintakse. Cilj je i istražiti stripovni stil uopće, kao i postupke na fonostilističkom, grafostilističkom i leksičkostilističkom planu. Tokom istraživanja korišten je analitički i sintetički metod naučnog istraživanja, kao i postupak savremene stilističke i sintaksičke analize. U radu su prikupljeni i analizirani primjeri iz savremenoga ruskog stripa koji u sebi sadrže sljedeće sintaksičko-stilističke postupke: elipsu, parcelaciju, nominativne rečenice, inverziju i eksklamativne rečenice. Došlo se do zaključka da se u ruskom stripu iznimno često koriste postupci ekspresivne sintakse, kao i brojni drugi stilistički postupci. Funkcija ovih postupaka sastoji se u prenošenju karakteristika razgovornog stila, emocionalnih stanja junaka, njihovog odnosa prema određenim događajima, u postizanju govorne karakterizacije likova, u prenošenju dinamičnosti stripovne radnje, isticanju poruka, kao i u formuliranju sažetog izraza koji je jedno od osnovnih obilježja stripovnog stila.

Keywords: strip, ruski strip, stripovni stil, elementi ekspresivne sintakse

Historija članka

Primljeno: 19. april 2021

Prihvaćeno: 17. juni 2021

1. UVOD

Strip se dugo smatrao za formu nižeg reda, tj. nije mu se priznavala vrijednost ni značaj. U posljednje vrijeme on privlači pažnju među znanstvenicima različitih lingvističkih disciplina svojom posebnom formom i strukturom. Može se reći da je strip u svojstvu korpusne građe za lingvistička istraživanja među ruskim lingvistima vrlo rijedak. Gukov (2017) u radu *Opis jezika stripa i njegove specifičnosti* govori uopćeno o vizuelnim i verbalnim elementima stripa i pritom ističe da u Rusiji nema dovoljno istraživanja o stripu generalno, a naročito kada su u pitanju istraživanja u oblasti jezika. Uvidom u dostupnu literaturu interesantno je istaći da se pojedini ruski lingvisti bave proučavanjem jezika stripa u stranim jezicima. Tako se Stolyarova (2010) bavi sintaksičkim specifičnostima stripa u francuskom jeziku, a Yejkalis (2014) razmatra specifičnosti stilizacije razgovornog jezika u njemačkom stripu.

Ovim radom želi se pokazati da stripovi mogu biti predmet jezičkih istraživanja na različitim jezičkim nivoima i da predstavljaju pravu riznicu primjera za istraživanja na polju ne samo ruske sintaksičke stilistike nego i uopće. Kada je u pitanju ruski strip, čini se da rad svojom temom otvara mnoga „prazna“ polja sintakse i stilistike.

U radu su istraženi sintaksički i stilistički postupci u savremenom ruskom stripu. Prije svega, razmatrani su elementi ekspresivne sintakse – elipsa, nominativne rečenice, parcelacija, inverzija i eksklamativne rečenice. Rad sadrži i kratak osvrt na razvoj stripa kroz historiju, razvoj stripa u Rusiji, kao i na njegova temeljna stilska obilježja. Cilj i zadatak rada je odrediti koja su sintaksička i stilistička sredstva zastupljena u ruskom stripu, i odrediti koja je njihova funkcija. Na širem planu cilj je potpunije istražiti osobine stripovnog stila zbog čega će se u radu obratiti pažnja na sastavne komponente stripa – vizuelne i verbalne elemente, ukazujući na njihove osobenosti na fonostilističkom, grafostilističkom i leksičkostilističkom planu.

Očekuje se da će istraživanje pokazati da strip, kao zaseban stil, predstavlja materijal u kojem su sintaksičko-stilistički elementi široko zastupljeni i raznovrsni.

2. STRIP KROZ HISTORIJU. RAZVOJ RUSKOG STRIPA

Premda je centar istraživanja lingvistička tema, ukratko će se ukazati na neke karakteristike historije stripa uopće, kao i na razvoj ruskog stripa.

Teoretičari stripa različito gledaju na njegovu pojavu. Pojedini autori skloni su tražiti početke stripovne umjetnosti tamo gdje su i počeci pisma i umjetnosti same. Drugi su mišljenja da je strip kao masovni medij produkt moderne civilizacije. Na neki način, oba bi se stanovišta mogla smatrati ispravnim, s obzirom da je strip sintetička umjetnost koja u sebi objedinjuje tekst i crtež sa jedne strane, a sa druge, strip je sredstvo masovne komunikacije koji se širio putem novina i periodičnih izdanja (Draginčić & Zupan, 1986).

Smatra se da početke stripa, afirmisanog kroz štampu, treba tražiti u 17. vijeku kada su se u sklopu tadašnjih listova objavljivale ilustrirane priče u vertikalnom ili horizontalnom nizu. Pojedine priče imale su humoristični karakter, što nagovještava začetke karikature koja će bitno utjecati na razvoj stripa.

Irina Antanasiyevich (2015, str. 20) ističe da pojedini historičari stripa njegovom pretečom smatraju seriju karikatura engleskog karikaturiste Thomasa Roulendsona, koju povezuje isti junak, doktor Sintaksis. Uporedo sa nastankom Roulendsonovih karikatura u Japanu umjetnik Katsushika Hokusai stvara prvu seriju radova koju naziva *manga*, a koje su danas izuzetno popularne. Mišljenja o pojavi prvog stripa su podijeljena. Pojedini teoretičari prvim stripom smatraju seriju crteža Richarda Outcaulta *Izvori novih vrsta ili Evolucija krokodila* (1894), a drugi su pak mišljenja da je to Outcaultov *Žuti deran* (1895). Mnogi teoretičari kao godinu u kojoj se pojavio strip uzimaju 1897. godinu, kada je objavljen strip *Kacendžemerovska djeca* autora Rudolpha Dirksa (Antanasiyevich, 2015, str. 32-35).

U pogledu preteča ruskog stripa Irina Antanasyevich (2015, str. 11-12) navodi minijature u drevnoruskim ljetopisima, *Bibliu pauperum*, *Aleluje* (knjige u slikama o životima svetaca) i *lubok* (лубок). *Lubok* je u Rusiju stigao iz Evrope u 16. vijeku i predstavljao je „ruski ars pauperum“. U vrijeme kada se stripovna umjetnost razvijala u Evropi i Americi, u Rusiji nije zaživjela, i kada se govori o historiji evropskog stripa ističe se da u njenom stvaranju nisu učestvovali ruski autori (Antanasiyevich, 2015, str. 54-56).

Međutim, razvoj ruskog stripa ima malo neobičnu historiju, s obzirom da se u svojim ranim počecima nije razvijao na ruskom tlu, već, koliko je dosad poznato, na teritoriji bivše Kraljevine Jugoslavije. Na njenim prostorima djelovao je

impozantan broj ruskih umjetnika emigranata, koji su svojim djelom postavili temelje stripovne umjetnosti na prostoru bivše Jugoslavije. Prve stripove koji nastaju na jugoslovenskim prostorima, a koji su djela ruskih umjetnika, pojedini autori smatraju jugoslovenskim, dok ih autori u Rusiji nazivaju ruskim stripovima.

Pojava stripa u Jugoslaviji povezana je sa historijom razvoja ilustriranih priča i listova, kao i sa razvojem karikature. Adnadin Jašarević (2008, str. 52-53) navodi znameniti stećak iz Donje Zgošće iz 15. stoljeća kao jednu od prvih preteča bosanskohercegovačkog stripa. U preteče bosanskohercegovačkog stripa Jašarević ubraja i ilustracije religioznih spisa i svjetovnih knjiga, minijature bosanskih bogumila iz perioda srednjovjekovne bosanske države, kao i minijaturno slikarstvo koje je bilo razvijeno u doba Osmanske vladavine.

Zanimljivo je da se jednim od osnivača jugoslovenskog stripa smatra ruski umjetnik Jurij Pavlovich Lobachov (Юрий Павлович Лобачёв), na našim prostorima poznatiji kao Đorđe Strip. Draginčić i Zupan (2005) ističu da se prvi jugoslovenski časopis *Strip* pojavio 1939. godine, u kojem je započela priča *Zrak smrti* čiji su autori Jurij Pavlovich Lobachov i Vadim Pavlovich Kurganskij (Вадим Павлович Курганский). Značajnu ulogu u razvoju jugoslovenskog stripa imali su i ruski umjetnici Nikolaj Navoyev (Николай Навоев), Konstantin Kuznesov (Константин Кузнецов), Aleksej Rahner (Алексей Рахнер), Sergej Solov'ov (Сергей Соловьёв), Ivan Shenshin (Иван Шеншин), Nikolaj Tishhenko (Николай Тищенко), Vsevolod Gulevich (Всеволод Гулевич), Vladimir Zherdinskij (Владимир Жердинский).

Period između dva svjetska rata u pogledu razvoja stripa na našim prostorima okarakterisalo je uzajamno djelovanje domaćih i ruskih autora. Bogato naslijeđe ruskih stvaralaca stripa na jugoslovenskom tlu Rusi će preuzeti, prevesti na ruski jezik i 2017. godine objaviti u zborniku pod nazivom *Ruski strip, 1935-1945, Kraljevina Jugoslavija* (Русский комикс, 1935-1945, Королевство Югославия).

Strip danas doživljava svoj puni procvat. S obzirom da se razvijao naporedo sa kinematografijom i zavisio od razvoja štampe, listova i časopisa, danas uz pojavu novih medija njegova zastupljenost i dostupnost čitateljima je još veća.

3. KARAKTERISTIKE STRIPOVNOG STILA

Strip, neobičan spoj slike i teksta, od svoje pojave pa do skorijeg vremena posmatran je kao bezvrijedna forma koja ne zaslužuje pažnju. Lingvističke discipline poput stilistike, semiotike i drugih, na novi način gledaju na strip i postepeno mu daju mjesto kakvo zaslužuje. Novije lingvističke teorije, kojima su u centru pažnje ne samo verbalni već i vizuelni elementi, nude niz alata koji bi bili pogodni za istraživanje stripovnog stila (vidi u: Machin & Mayr, 2012). Forcevill, El Refaie i Meesters (2014) izdvajaju sljedeće elemente stripa na osnovu kojih bi se mogao istraživati stripovni stil: raspored i oblik kvadrata i bjelina između njih, vrsta slova, položaj tijela, izraz lica, kadriranje, boja i oblik oblačića, onomatopeje, piktogrami. Autori stilistika ruskog jezika, kao što su Golub (2004), Yefimov (1969), Kumbashova (2015), Kozhina (1997, 2011), ne izdvajaju, tačnije ne spominju stripovni stil, dok mu bosanskohercegovačka lingvistica Katnić-Bakaršić (2001, str. 192) udjeljuje pažnju i izdvaja ga kao poseban stil, ističući pri tom mnogobrojne osobenosti stripa koje predstavljaju plodno tlo za stilistička istraživanja. Koliko je strip dobio na značaju u novije vrijeme dokazuje i činjenica da se danas strip naziva devetom umjetnošću (Munitić, 2006, str. 1).

Scott McCloud u svom djelu *Suština stripa* strip definira kao „crteže i druge slike postavljene u namjerni slijed, s namjerom prijenosa informacija i/ili izazivanja estetske reakcije kod čitatelja“¹ (McCloud, 1993, str. 9). Posebnost ove knjige McClouda je u tome što je ona napisana u formi stripa, dakle predstavlja unikatni teorijski strip o stripu.

Strip karakterizira niz kvadrata, fragmentiranih sličica, praćenih tekstem i drugim stripovnim simbolima. Prema Munitiću (2006, str. 15-17) strip, kao simbioza slike i teksta, nalazi se na razmeđu književnosti i slikarstva. Strip od književnosti preuzima metod pripovijedanja, služi se riječima i rečenicama u oblikovanju poruke koja prenosi određeni doživljaj do čitatelja. Sa druge strane, strip se služi prikazivanjem likova i događaja putem slike. Munitić dalje ističe da za razliku od slikarstva, koje se zasniva na momentalnom „bilježenju“ prizora, strip teži da se nizom oslikanih, povezanih kvadrata razvije priča. Za strip je svojstvena i sličnost sa filmskom umjetnošću, jer poput filma koristi metod montaže, i ako se za film kaže da je „umjetnost slike u pokretu“, za strip se može reći da je „umjetnost zaustavljenih slika“. Munitić zaključuje da strip ipak svojim većim dijelom bliskost ostvaruje sa slikarstvom i filmom, budući da dovodi do

¹ Prijevod sa engleskog jezika je autorski.

„izazivanja misli putem slika“, dok u književnosti imamo obrnut slijed: „izazivanje slika putem misli“.

Dakle, vizuelno, slikovno je u stripu primarno u odnosu na verbalno. Verbalna poruka najčešće služi kao dopuna oslikanom događaju u stripovnom kvadratu. Kvadrati bi se, po količini teksta koji sadrže, mogli podijeliti na one u kojima dominira tekst a slika je pritom u drugom planu, i na kvadrate u kojima crtež zauzima veći dio kvadrata na štetu teksta (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 193-194). Važno je da je svaki pojedinačni kvadrat, nezavisno od dužine verbalne poruke, jedino moguće razumjeti tumačenjem slikovnog i verbalnog sadržaja zajedno.

Ako posmatramo vizuelne i verbalne elemente stripa sa stanovišta semiotike, primijetit ćemo da u stripu dominiraju dva različita znakovna sistema: slikovni i tekstualni (prirodni) jezik. Ali ovo nisu jedini znakovni sistemi koji se u stripu susreću. Naime, strip je vremenom razvio čitav niz simbola i konvencija kojima se upotpunjuje značenje oslikanog stripovnog kvadrata. Kako bi naglasio dinamiku pokreta, autor stripa koristi niz linija kao što su krivulje pokraj zglobova junaka, splet linija koje se dodiruju u jednoj centralnoj tački kao simbol eksplozije, oblačić kojim se vizualizira miris (oblačić koji vodi od tanjira do nosa stripovnih aktera) (Munitić, 2006, str. 26).

Riječi u stripu mogu doživjeti jedan vid „metamorfoze“ (Munitić, 2006, str. 29). Naime, radi se o procesu gdje se riječ, kao znak dogovorenog značenja, upotpunjuje „stripovskim značenjem posebnog oblika“. Na taj način riječ nosi i dodatno značenje „slikarskog znaka“, poput „piktograma“ (Munitić, 2006, str. 29), gdje prirodni jezik nastupa u ulozi metajezika. Prema tome, stripovni jezik zapravo je miješani jezik u kojem se miješaju elementi mnogih drugih jezika i kodeksa komunikacije.

Verbalni element, tj. tekstualni dio stripovnog kvadrata smješten je u oblačiću, a izduženi kraj oblačića usmjeren je ka licu kojem riječi pripadaju. Ukoliko je u oblačiću smješten unutarnji monolog, oblačić je sa govornikom povezan nizom kružića (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 192). Oblačići ponekad mogu imati takozvanu formu ježa, čime se odražava dramatika momenta ili emocionalno stanje govornika, a kod ljubavnih izjava oblačić može biti predstavljen u obliku srca (Munitić, 2006, str. 24). Autorski dio teksta u stripu smješten je u kvadratiću koji zauzima gornji dio crteža (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 193).

Kao poseban i vrlo važan elemenat stripa McCloud (1993, str. 77) izdvaja bjeline među kadrovima. Zahvaljujući fenomenu „spajanja“ čitatelj uspijeva da objedini događaje iz stripovnih kvadrata i na taj način učestvuje u kreiranju događaja.

Riječ *strip* potiče od američkog naziva *Comic Strip*, gdje se u bosanski, hrvatski i srpski jezik usvaja drugi dio složenice; u ruskom jeziku, interesantno, prvi dio – *комикс*.

Iz stripa 80-ih godina 20. vijeka počinje se razvijati žanr takozvanog *grafičkog romana*² (*графический роман, графроман*). Osim ovog naziva sreće se još i naziv *grafička novela* (od engl. *graphic novel*), gdje Antanasiyevich (2015, str. 9) najprije ovaj pojam prikazuje u obliku *графический роман/новелла*, a u nastavku se koristi samo izrazom *графический роман*. U pogledu forme strip i grafički roman imaju iste karakteristike. Ono što ih razlikuje bio bi sadržaj; naime, strip nastaje s namjerom da se pojavljuje periodično, njegova osobenost je serijalnost, dok grafički roman predstavlja strip većeg obima, odnosno roman u stripu kojem serijalnost nije namjera. Antanasiyevich (2015, str. 9) naglašava da se strip i grafički roman razlikuju i po svojoj namjeni: grafički roman je namijenjen odraslim čitateljima koji su sposobni ocijeniti inovaciju predstavljenu u vidu nove forme.

Strip je od svog nastanka pa do danas razvio niz postupaka, kako na verbalnom, tako i na slikovnom planu, kojima u ograničenom prostoru, takozvanom stripovnom kvadratu, nastoji što jasnije prenijeti poruku do adresata.

Munitić (2006, str. 18) stripovni kvadrat-sličicu smatra jediničnom vrijednošću stripa unutar koje se prikazuje određeni prizor. Kvadrat egzistira samostalno, ali poruka koju prenosi jedna je u nizu sekvenci koje zajedno sačinjavaju strip. Kao osnovni konstitutivni elementi kvadrata izdvajaju se:

1. „okvir kvadrata-slike,
2. prostorno iluzionirani ili plošni segment omeđen tim okvirom,
3. scenografska artikulacija tog prostornog ili plošnog isečka,
4. figuralni sadržaj, odnosno opredmećeni detalj događaja koji je u tom kvadratu registrovan,
5. komunikacijski kodeks kojim se na nivou tog kvadrata uspostavlja direktna veza sa konzumentom“ (Munitić, 2006, str. 18).

² Naziv *grafički roman* za ovu vrstu žanra izaziva podijeljena mišljenja, i pojedini stručnjaci u oblasti stripa smatraju da riječ *roman* ovaj stripovni žanr ne opisuje dobro, kao ni naziv *crtani roman*, budući da pojam *roman* u prvi plan stavlja književni aspekt (Platthaus, 2011).

Stripovni kvadrat najčešće ima oblik kvadrata ili pravougaonika, ali također može biti ovalnog ili okruglog oblika, ili oblika sa većim brojem uglova (Forceville, El Refaie & Meesters, 2014, str. 487).

U radu, kao istraživanju koje se bazira prvenstveno na analizi verbalnih elemenata stripa, akcentat se stavlja na posljednji element - komunikacijski kodeks.

4. FONOSTILISTIČKE, GRAFOSTILISTIČKE I LEKSIČKOSTILISTIČKE OSOBINE STRIPA

Komunikacija tekstem jedna je od mogućnosti koju strip koristi u prenošenju određene poruke. Već je bilo riječi o oblačiću u koji se smještaju riječi govornika, i o tome da oblačić svoju poruku ne prenosi samo svojim sadržajem već i svojim oblikom. Autori stripa svoja umijeća prenose i na slova, tako da ona, u zavisnosti od veličine, debljine, boje ili smjera kretanja također mogu odražavati raspoloženja govornika ili ukazivati na važnost poruke. Ovakvi grafostilemski elementi, koji se nazivaju još i grafičkim ideofonima, posljedica su ekonomije prostora i težnje da se sa malo teksta kaže mnogo (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 193).

Naprimjer:

(1) БАЦ! БАЦ!³ (Zaslavskij, 2009, str. 2)

(Bum! Bum!)⁴

(2) ВПЕРЁД! (Zaslavskij, 2009, str. 2)

(Naprijed!)

(3) ТЫГЫДЫМ! ТЫГЫДЫМ! (Zaslavskij, 2009, str. 2)

(Tagadam! Tagadam!)

Iz navedenih primjera najprije zapažamo veličinu slova, gdje su slova po principu gradacije poredana od većih ka manjim ili od manjih ka većim. U ovom slučaju dati raspored slova ima za ulogu da dočara dinamičnost radnje i oživi brzo kretanje vuka na konju koji juri u potragu za Kristalnim zecom. Pritom slova

³ U toku istraživanja pronađen je veliki broj primjera svih obrađenih sintaksičko-stilističkih postupaka, a u radu su predstavljeni samo najzanimljiviji.

⁴ Svi prijevodi primjera sa ruskog jezika su autorski.

u primjeru (3) imaju smjer kretanja konja, ispisana su u krivudavoj liniji, i zapravo su onomatopeja konjskih kopita.

Na fonostilističkom planu u stripovnom stilu dominiraju onomatopeje. Izrazi kao što su *blob, krak, kvrc, bang, bum, tras* česti su u stripovnom jeziku, a njihovom upotrebom pred čitateljima se očituje „oslikovljena reč, oslikovljeni zvuk, oslikovljeni signal“ (Munitić, 2006, str. 25). Evo nekoliko primjera onomatopeja u ruskom stripu.

(4) БР-Р-РУМММ! (Zaslavskij, 2009, str. 4)

(G-r-r-ruuu!)

(5) ХЛЫСТЪ! (Zaslavskij, 2009, str. 6)

(Fiju!)

(6) ТРЕСК! (Zaslavskij, 2009, str. 6)

(Tras!)

(7) БУЛЬ БУЛЬ (Nikulishkin, 1998, str. 2)

(Glok glok)

Onomatopeje ispisane različitom veličinom i bojom slova, sa uskličnicima, crticama između slova, uz crtež koji prati radnju omogućavaju čitateljima stripa da što bolje „čuju“ zvuke iz priče. Tako bi primjer (4) predstavljao zvuk rušenja pećine, (5) – zvuk bačenog konopca, (7) – zvuk gutanja.

U primjeru (1) imamo situaciju u kojoj su slova poredana od većih ka manjim u jednom oblačiću, a u drugom od većih ka manjim, a sami oblačići postavljeni su na suprotnim stranama. Rusku riječ *баш* bismo mogli prevesti riječju *bum*, što je česta onomatopeja koja prati događaje tučnjave i udaraca u stripovnom jeziku. Oblačići onomatopeja u ovom primjeru upotpunjuju jednu od čestih slika u stripu, gdje se scena tuče prikazuje oblakom prašine, zvjezdicama i manjim oblačićima koji kruže oko oblaka prašine. Ovakav simbol koji se ostvaruje na grafostilemskom nivou zapravo je *vizualizacija metafore* (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 193). Oblik i raspored oblačića sa odgovarajućom onomatopejom uz simboličan crtež omogućavaju nam da što bolje vidimo, osjetimo i doživimo sam događaj sekvence.

Interesantno je da prostor u oblačiću, koji obično popunjava tekst, može zauzimati slika ili neki drugi simbol. Recimo, ukoliko se želi prikazati san nekog od aktera stripa ili sadržaj koji junak prati na televiziji, crtači stripova često posežu za korištenjem slika u oblačićima; junak koji hrče imat će testeru (što je i vizualizacija metafore), zburjeni lik imat će upitnik. Munitić (2006, str. 25) navodi

zanimljiv primjer poigravanja simbolima, gdje se mačku Feliksu iznad glave u oblačiću pojavljuje ogroman upitnik kada ga tigar satjera u tjesnac; mačak u samoodbrani poseže za upitnikom i njime udara tigra, a kada u jednoj situaciji ostane bez repa, mačak opet uzima upitnik i stavlja ga kao njegovu zamjenu. Ovakvim neobičnim poigravanjem znakovima i znakovnim sustavima postiže se metajezička igra, a njena je uloga da zabavi čitaoca. Dakle, znakovnom igrom *upitnik – štap – rep* u predstavljenom događaju pored informativne ostvarena je i ludička funkcija.

Evo još jednog primjera gdje se nailazi na igru riječi:

- (8) - Идѣт шторм!
- Шторм? Шторм умер... Аполинарий Брамсович.
- А это другой шторм!
- И другой умер... через 23 года. Рак. (Назов, 2014, стр. 2)
(- Dolazi oluja (шторм)!
- Štorm? Štorm je umro... Apolinarij Bramsovič.
- Ali nije riječ o njemu!
- I drugi je umro... ima 23 godine. Rak.)

Riječ *шторм* (oluja) zapravo je upozorenje za nevrijeme, oluju koja će uskoro zadesiti moreplovce. Igrom slučaja postoje junaci u priči koji su se zvali Štorm, pa se ovakvim poigravanjem riječi stvaraju komični efekti.

U postizanju govorne karakterizacije likova u stripu mogu biti zastupljena različita leksička sredstva, žargoni i dijalekti (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 194). U primjeru (9) upotrebljena je ruska riječ *универ*, koja je skraćena riječi *университет* (univerzitet), i koja predstavlja studentski sleng. Glavni junaci stripa su studenti, pa ne čudi ovakav odabir riječi kako bi se stvorila potpunija slika o licu koje je upotrebljava:

- (9) Я не думал, что в универе будут ушастые. Взрослая жизнь удивительна! (Amber & Faust, 2008-2021, str. 30)

(Nisam mislio da će na faksu biti ušati. Život odraslih je čudnovat!)

Zanimljiv je primjer (10) u kojem se bojom slova, oblačića i izgledom samog crteža postiže ironija.

- (10) Я очень извиняюсь. (Amber & Faust, 2008-2021, str. 59)
(Veoma se izvinjavam.)

Junak je uz ove riječi predstavljen sa izrazito ljutitim licem, oblačić je obojen u crno (umjesto u bijelo) a tekst u oblačiću je ispisan bijelim slovima. Iza njegovog

lika nalaze se ogromna crna slova УБЪЮ (ubit ću te). Iz ovog primjera je vidljivo koliko je nadopunjavanje vizuelnih i verbalnih elemenata bitno, i da izgovorena rečenica ima sasvim drugačije konotacije kada se posmatra u cjelini sa informacijom koju nam pruža slika. Upravo su za razumijevanje ovakvih i sličnih primjera bitni semiotički aspekti proučavanja stripa.

Posebni efekti postižu se i korištenjem simbola umjesto znakova interpunkcije, gdje se u primjeru (11) umjesto tačke nalazi srce, čime se čitateljima daje na znanje da junakinja stripa gaji simpatije prema osobi kojoj se obraća. Ovaj postupak podsjeća na stil kratkih tekstualnih poruka koje se razmjenjuju putem mobilnih telefona ili putem društvenih mreža, gdje simboli, takozvani emotikoni, često zamjenjuju interpunkcijske znakove.

- (11) Я принесла тебе свежий кофе ♥ (Amber & Faust, 2008-2021, str. 64)
(Donijela sam ti svježu kafu ♥)

Upotrebom grafostilema i onomatopeja na grafostilističkom i fonostilističkom planu, autorima stripa pruža se mogućnost da uz minimalnu količinu teksta postignu maksimalne efekte. S obzirom da je jezični izraz u stripu reduciran i sažet, upotrebom različitih leksičkih sredstava, stilskih figura i različitih igara riječi postiže se govorna karakterizacija likova, odražavaju se njihova duševna stanja i misli sa što manjim brojem upotrijebljenih riječi. Različitim poigravanjima znakovima ostvaruje se ludička funkcija, koja ima za cilj da čitateljima pruži zabavu.

5. POSTUPCI EKSPRESIVNE SINTAKSE

Autori stripa služe se različitim postupcima kako bi prevazišli barijeru ograničenog prostora. Razmotrit ćemo kako se postupci ekspresivne sintakse realiziraju u ruskom stripu, tačnije upotrebu elipse, nominativnih rečenica, parcelacije, inverzije i eksklamativnih rečenica.

„Postupci ekspresivne sintakse mogu se nazvati sintaksičkim figurama, budući da uvijek nastaju operacijama oduzimanja, dodavanja ili permutacije“ (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 259).

5.1 Elipsa

Elipsa je „izostavljanje dijela ili dijelova rečenice, kojim se narušava sintaktička norma, ali rečenično se značenje realizira. Izostavljeni se dijelovi mogu

rekonstruirati zahvaljujući kontekstu ili komunikacijskoj situaciji“ (Bagić, 2012, str. 92). Elipse su jako česte u razgovornom i novinskom stilu, ali ne smatra se da svaka elipsa doprinosi figurativnosti izraza, naprimjer:

- (12) - Что за корочки ты показывала?
- Студенческий билет... (Zaslavskij, 2013, str. 18)
(- Kakve si to korice pokazivala?
- Studentske isprave...)

Ovakav odgovor na postavljeno pitanje „sintaksički je eliptičan, ali sa retoričke tačke gledišta nije figurativan“ (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 260).

U istraženom materijalu elipse bismo mogli podijeliti na osnovu elemenata koji se dokidaju u iskazu: elipse u kojima je izostavljen glagol, elipse u kojima je ispuštena zamjenica i elipse gdje nedostaje imenica.

Najbrojnije elipse bile bi one kojima nedostaje glagol:

- (13) Это я - «не менее 200 кг»? Это мне медведем?! Да как ты посмел?
(Nikulishkin, 1998, str. 2)
(Zar ja da sam „teži od 200 kg“? Meni da sam medvjed?! Ma kako se usuđuješ?)
- (14) Да я туда батальон! С пулемётами! (Nikulishkin, 1998, str. 6)
(Tamo sam poslao bataljon! Sa mitraljezima!)
- (15) С дороги! (Zaslavskij, 2013, str. 13)
(Sklanjaj se s puta!)
- (16) Эй, ВэБи, отвечайте!!! И оставайтесь на месте, кто выскочит - пуля в лоб! (Назов, 2014, str. 6)
(Hej, VeBi, odgovorite!!! I ne mrdajte s mjesta, ko iskoči - metak u čelo!)
- (17) Руки!!! (Nikulishkin, 2018, str. 21)
(Ruke u vis!!!)

Potrebno je istaći da su svi navedeni primjeri elipse zapravo karakteristika razgovornog stila. Dakle, upotreba elipsi u oblaćicima koji sadrže replike stripovnih junaka često nije stilogena, već je uvjetovana prijenosom žive, razgovorne riječi. U datim primjerima vrlo lako se mogu rekonstruirati glagoli koji nedostaju. Rekonstrukcija eliptičnih iskaza zahtijeva angažiranost adresata (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 262), i na taj način oni postaju sudionici u prenošenju poruka.

Primjer (13) bi uz dodavanje glagola izgledao ovako *Это мне подходит/надо быть медведем?!* (Zar meni priliči da budem medvjed?!). U primjeru (14) nedostaje glagol *отправить* (poslati), a rečenica u nastavku predstavlja primjer parcelacije, o čemu će biti riječi u nastavku rada. Ovakav združeni figurativni izraz doprinosi izuzetnoj ekspresivnosti iskaza. Primjer (16) upotpunio bi izraz *получить пулю в лоб* (dobiti metak u čelo); elipsa u ovom primjeru je vrlo efektna, jer uz slikovito izražavanje metonimijom još više naglašava opasnost i prijetnju koje su iskazane u poruci. Interesantan je primjer (17) koji predstavlja elipsu već eliptičnog izraza *Руки вверх!* (Ruke uvis!). Dakle, od izraza *Подними/поднимите руки вверх!* (Podigni/podignite ruke uvis!) ostala je samo jedna riječ.

Nekada se izostavljeni izraz u eliptičnoj rečenici može rekonstruirati i nizom izraza, to je zapravo trenutak kada dopuna izraza zavisi od čitatelja, njihove kreativnosti, razumijevanja teksta, vokabulara, ideja. „Stilogenost elipse obrnuto je proporcionalna njezinoj pretpostavljivosti – što je ispušteni element teže rekonstruirati, to je elipsa stilogenija“ (Bagić, 2014, str. 92).

Elipsa u stripovnom stilu služi prije svega kao sredstvo pomoću kojeg se ukida redundanca. Štaviše, ona je kao stvorena za stripovni stil koji teži ka što lakoničnijem, reduciranom govoru. Upotrebom elipse poruka se jasno prenosi adresatima, a još i potiče na razmišljanje i sudjelovanje u kreiranju događaja. Elipsa može odražavati i dinamiku radnje, emotivna stanja junaka i spontanost u razgovoru, što je karakteristika razgovornog stila. Ne treba zaboraviti da slika u stripovnom kvadratu, kojoj su riječi prateći elementi, upotpunjuje smisao upotrijebljenih elipsi.

Elipse sa ispuštenim zamjenicama:

- (18) Что?! Заяц?!!! Моё!!! (Zaslavskij, 2009, str. 3)
(Šta?! Zeče?!!! To je moje!!!)
- (19) Не расписание, а собрание ребусов! (Amber & Faust, 2008-2021, str. 19)
(Ovo nije raspored već zbirka rebusa!)
- (20) Молодец, Даша, справилась. Зачёт. (Zaslavskij, 2013, str. 9)
(Bravo, Dašo, uspjela si. Položila si ispit.)
- (21) Ай! Нормальный вообще? (Amber & Faust, 2008-2021, str. 31)
(Jao! Jesi li uopšte normalan?)

U primjeru (18) rečenice *Что? (Šta?)* i *Моё!* (To je moje!) upotpunila bi pokazna zamjenica *это* (to). Pojava nominativne rečenice kao i mnogobrojni upitnici i uskliknici uz elipsu vrlo vješto prenose emotivno raspoloženje govornika. Idući

primjer, (19), također bi upotpunila ista zamjenica, a primjeri (20) i (21) rekonstruirali bi se uz pomoć zamjenice *ты* (ti). Izostavljene lične zamjenice daju govoru junaka živost, ubrzavaju tempo, ukazuju na to da je riječ o razgovornom stilu, ali i ističu emotivna stanja govornika.

Elipse sa izostavljenom imenicom:

- (22) Может, вызвать скорую? (Zaslavskij, 2013, str. 5)
(Да можда позовемо hitnu?)
- (23) Это Мартин. Он с литературного. (Amber & Faust, 2008-2021, str. 64)
(Ovo je Martin. On je sa fakulteta za književnosti.)

Primjere elipse sa ispuštenom imenicom dopunile bi riječi *помощь* (pomoć) - (22) i *факультет* (fakultet) - (23). Treba istaći da primjere elipsi u kojima nedostaje imenica ili lična zamjenica ne možemo rekonstruirati nizom leksema i sinonimičnih izraza, kao što je to slučaj kada se elipsa ostvaruje ukidanjem glagola, već jednom riječju na koju upućuje kontekst.

Navedeni primjeri elipsi sa izostavljenom imenicom su tipični primjeri koji pripadaju razgovornom stilu. Značenje iskazanih misli u njima je sasvim razumljivo i s lakoćom se mogu utvrditi riječi koje nedostaju u iskazu. Na osnovu toga se može zaključiti da ovakve elipse nisu upotrijebljene s ciljem postizanja stilskih efekata, već kao sredstva kojima se postiže što ubjedljiviji prikaz živog, dinamičnog dijaloga.

Reticencija je figura koja se smatra podvrstom elipse, ali spada i u figure sadržaja u tradicionalnoj retorici. To je figura „nezavršenih rečenica, prekinutih iskaza, najčešće sa ciljem prikazivanja snažnih uzbuđenja“ (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 260).

- (24) Ну, лошадь... (Zaslavskij, 2009, str. 2)
(Ma, konju...)
- (25) Ой, ловушка... (Zaslavskij, 2009, str. 4)
(Јао, замка...)
- (26) Волк, стой, не надо... (Zaslavskij, 2009, str. 7)
(Vuče, stani, nema potrebe...)
- (27) Простите... Извините... Пропустите... (Amber & Faust, 2008-2021, str. 18)
(Oprostite... Izvinite... Pustite me...)
- (28) Никогда таких не встречал... Это просто... ВАУ! (Amber & Faust, 2008-2021, str. 23)

(Takve nikad nisam sretao... To je jednostavno... UAU!)

Nedovršenim iskazima u datim primjerima ističu se jaka emocionalna stanja govornika. Rečenica iz primjera (24) smještena je u oblačić sa izgledom ježa, koji uz reticenciju spretno prenosi bijes junaka. Primjerom (27) oslikava se nesnalažljivost junaka i njegova diskriminiranost od strane kolega koji ga preziru jer je drugačiji – sa ušima i repom. Nedovršenom rečenicom u (28) primjeru želi se pokazati veliko oduševljenje jednog od aktera, oduševljenje za koje ne postoje riječi koje bi ga mogle opisati.

Elipsa i reticencija su figure kojima autori ruskog stripa rado pribjegavaju. Naročito se svojom upotrebom u stripu ističe elipsa u kojoj se izostavlja glagol. Funkcije elipse i reticencije su višestruke. Njima se najprije ukazuje na razgovorni stil koji se realizira u dijalozima i monolozima junaka. One doprinose dinamici događaja, odražavanju emotivnih stanja govornika i sažetom iskazu kojem se u stripu teži.

5.2 Nominativne rečenice

Prijenos informacija bez korištenja glagola ostvaruje se u nominativnim rečenicama. Imenica upotrijebljena u nominativu postaje jedini rečenični član, a leksičko polje takvih rečenica postaju predmeti i pojave koji se javljaju važnim za govornika. Ovakve rečenice su statične i mogu odražavati samo realno sadašnje vrijeme (Lykov, 2011, str. 41-42).

Evo kako se nominativne rečenice realiziraju u ruskom stripu:

- (29) БР-Р-Р... Жутковатое место. (Zaslavskij, 2009, str. 3)
(BR-R-R... Pomalo jezivo mjesto.)
- (30) Свет! Жизнь! Тепло! (Zaslavskij, 2013, str. 4)
(Svjetlost! Život! Toplota!)
- (31) Новейшая французская коллекция!
Открытая презентация, бесплатные пробники, фуршетный стол!
(Zaslavskij, 2013, str. 17)
(Najnovija francuska kolekcija!
Otvorena promocija, besplatni testeri, švedski sto!)
- (32) ШУУТКААА!!! АХАХАХАХА!!! (Forosto, 2008-2021, str. 31)
(ŠAALAAA!!! HAHAHAHANA!!!)

U datim primjerima imenica je riječ koja nam govori o razvoju događaja, čime se ističe sam pojam, a ne radnja ili vršilac radnje. U primjeru (29) se pojavljuje i

onomatopeja koja uz nominativnu rečenicu pojačava negativni dojam govornika o mjestu koje se opisuje slikovno. U primjeru (30) nominativne rečenice upotrijebljene su kao karakterizacija govora sjenki, koje su na puno nižem umnom nivou od ljudi i nisu u stanju sklapati rečenice. Ovaj postupak podsjeća na dječiji govor u ranim fazama razvoja, kada djeca izražavaju svoje potrebe nominalizacijom stvari: recimo, ako je dijete žedno, reći će *Voda*. Primjer (31) izgleda kao reklama, zapravo, na neki način to i jeste; radi se o promociji parfema na koju dolaze junaci stripa, kako bi spasili svoje sugrađane od otrova koji se krije upravo u novom parfemu.

Upotrebom nominativnih rečenica u oblačićima stripovnih junaka vrlo se slikovito, kratko i jasno daju opisi pojedinih situacija, mjesta i trenutnih slika koje su bitne za dalji razvoj radnje. Nominativne rečenice pogoduju stripovnom stilu, jer one također, kao i elipsa i reticencija, omogućavaju formiranje lakoničnog izraza.

5.3 Parcelacija

Parcelacija je jedan od postupaka ekspresivne sintakse koji se često može sresti u stripovnom stilu. Da bi se ostvarila parcelacija, „nužna su dva uvjeta: prvi je intonacioni – jezična jedinica mora biti interjunktorno autonomizirna, dok je drugi pozicioni – jedinica traži sintaksičku postpoziciju. Usljed toga izdvaja se bazna komponenta, gramatičko-strukturalno samostalna, i parcelat, koji je strukturalno uvjetovan baznom komponentom“ (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 262-263).

Bazna komponenta može imati više parcelata, tako da se oni, u odnosu na baznu komponentu, mogu naći u odnosu koordinacije ili subordinacije. U slučaju subordiniranog odnosa prvi parcelat postaje bazna komponenta narednog parcelata (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 263).

Evo jednog primjera subordiniranih parcelata iz ruskog stripa:

(33) Придурок, не лезь к нему. Это же О'Мур. Оскар О'Мур. Единственный ушастый, поступивший на иностранные языки. (Amber & Faust, 2008-2021, str. 27)

(Moronu, bježi od njega. To je O'Mur. Oskar O'Mur. Jedini ušati koji se upisao na strane jezike.)

Ovakvim subordiniranim parcelatima svaki se posebno ističe, i svaki se naslanja na prethodni parcelat. Ovim postupkom naglašava se važnost svakog dijela

poruke. Parcelacija je u ovom primjeru iskorištena kako bi istakla junaka, Oskara O'Mura, njegovu posebnost, kao i poruku da se nije pametno upuštati u konflikt sa tako važnom osobom.

Primjer (34) bi u smislu parcelata koji se realiziraju u nizu različitih kvadrata/oblačića predstavljao vrhunac ovakvog postupka parcelacije. Naime, parcelati su dati u kvadratima koji se prostiru na tri stranice stripa.

(34) Чтобы поступить на литературный, я всё время читал. Где бы ни был. Дома ночью. В трамвае по дороге на работу. На работе... По дороге домой... И дома. И снова на работе. (Amber & Faust, 2008-2021, str. 13-15)

(Da bih se upisao na studij književnosti, sve vrijeme sam čitao. Gdje god da sam bio. Kod kuće noću. U tramvaju na putu do posla. Na poslu... Na putu do kuće... I kod kuće. I opet na poslu.)

Evo još nekoliko zanimljivih primjera parcelacije:

(35) Амулет даёт возможность видеть и Тени... И их жертв. (Zaslavskij, 2013, str. 7)

(Talisman omogućava da se vide Sjenke... I njihove žrtve.)

(36) Этот день был особенно тяжёлым. И шумным. Слишком много Джоша. (Amber & Faust, 2008-2021, str. 36)

(Ovaj dan je bio naročito težak. I bučan. Previše Džoša.)

(37) Руки вверх! Нет! Вперёд!... Хотя нет, лучше за спину, чтобы я надел на тебя наручники. (Forosto, 2008-2021, str. 54)

(Ruke uvis! Ne! Naprijed!... Ipak ne, bolje iza leđa kako bih ti stavio lisice.)

Parcelati za baznu komponentu mogu biti vezani asindetskim i sindetskim spajanjima (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 264); primjeri sindetskog spajanja bili bi primjeri (35) i (36), dok su primjeri (33) i (37) primjeri asindetske veze parcelata, gdje se pojavljuje i stilska figura asindet. U (34) primjeru imamo kombinaciju oba tipa veza između parcelata: asindetsku i sindetsku.

U svim datim primjerima parcelacija je u funkciji isticanja svakog dijela iskaza pojedinačno, svakog segmenta koji je odvojen tačkom. Iako je stripovnom stilu svojstveno da teži što kraćem iskazu, u primjeru (35) parcelacija je doprinijela produžavanju, širenju iskaza.

Istražujući tipove rečenica u francuskom stripu, Stolyarova (2010) kao izuzetno čest tip izdvaja segmentirane rečenice, koje bi zapravo bile rečenice u kojima se pojavljuje stilska figura parcelacija. Osim ovog tipa Stolyarova naglašava i čestu

upotrebu eliptičnih rečenica. Govoreći o postupcima kojima se realizira razgovorni stil u njemačkom stripu, Yejkalis (2014) također dolazi do sličnih zaključaka i izdvaja elispu i parcelaciju kao sredstva kojima se broj riječi u oblačićima svodi na minimum.

5.4 Inverzija

Inverzija je figura koja podrazumijeva „obratni red riječi u sintagmi, rečenici ili obratni redosljed glavne i zavisne surečenice“ (Bagić, 2014, str. 156). Pri tom se razlikuju gramatička i stilistička inverzija, gdje gramatička inverzija podrazumijeva odstupanje od ustaljenog rasporeda rečeničnih dijelova i pri tom nije figurativna (Bagić, 2014, str. 156). Stilistička inverzija javlja se onda kada se raspored riječi promatra kontekstualno uključeno. Njen poredak izgleda ovako: N+D (novo plus dato), gdje na prvom mjestu dolazi nova, nepoznata informacija uz postojanje specifične intonacije u iskazu koja tu informaciju naglašava (Katnić-Bakaršić, 2001, str. 264).

Najprije se izdvojio primjer inverzije u stihovima, koji je pjesma-prijetnja pridošlicama na ostrvo kornjača-ljudi:

- (38) О, океан!
О, тысячи
На небе дивных звезд!
Все Валерьян Борисычи
Имеют длинный хвост.
Имеют хвост, но он не прост.
Меж небом и землёй он мост... (Hazov, 2014, str. 7)
(O, okeanu!
O, hiljade
Na nebu divnih zvijezda!
Svi Valerijani Borisoviči
Imaju dug rep.
Imaju rep, ali on nije prost.
Međ nebom i zemljom on je most...)

Stihovi u primjeru (38) su ritmični zahvaljujući rimama, ali i specifičnim rasporedom riječi, inverzijama u trećem i posljednjem stihu. Osim toga, uz obraćanje, koje se zasniva na personifikaciji, eksklamaciju, anaforu i metaforu stihovi su neobični i svakako ističu važnost poruke.

U narednim primjerima predikat se nalazi u antepoziciji:

- (39) Пропали мои денежки-и-и! (Nikulishkin, 1998, str. 4)
(Propadoše moji novci-i-i!)

U primjeru (39) predikat jeste došao u antepoziciju, ali u kontekstu dijaloga može se reći da su ovakve inverzije frekventne u razgovornom stilu i nemaju veću stilsku vrijednost.

Primjer (40) predstavlja tipičan primjer inverzije koja dolazi u obliku postpozicije kongruentnog atributa.

(40) Последнее время *дела мои* идут не очень хорошо. (Nikulishkin, 1998, str. 2)

(U posljednje vrijeme moji poslovi ne idu baš dobro.)

Bagić (2014, str. 157) ističe da „uzbuđenje remeti poredak stvari, što se u govoru može očitovati izmijenjenim poretком riječi“. Verbalne stripovne poruke u navedenim primjerima uglavnom su produkt unutarnjih, emotivnih dešavanja junaka. Inverzija je dobro sredstvo za verbalnu realizaciju unutarnjih previranja, dilema i nemira sa kojima se mogu boriti junaci stripa. U stripovnom stilu, inverzija, kao sredstvo ekspresivne sintakse, izrazito je korisna u prenošenju duševnih stanja junaka, ili isticanja, poantiziranja poruke.

5.5 Eksklamativne rečenice

Eksklamativne rečenice u stripovnom stilu su još jedan postupak kojim se postiže ušteda prostora, a kojima se, opet, govori mnogo. „Eksklamativi odražavaju emocionalnu reakciju (tačnije čuđenje) govornika na radnju ili zbivanje koje narušava njegova očekivanja“ (Zevahina, 2011, str. 744). Drugim riječima, cilj eksklamacije nije samo prenošenje informacije o nekom događaju, već i emocionalna reakcija govornika na datu situaciju. Neki autori eksklamaciju definiraju kao „tvrđnju izrečenu uskličnom intonacijom“ (Bagić, 2014, str. 90). U istraženom materijalu pokazalo se da su vrlo često eksklamacije izražene uz pomoć upitne zamjenice *какой* (kakav).

(41) Мистер Смирнофф! Какая встреча! Прочли мою записку?
(Nikulishkin, 1998, str. 7)

(Gospodine Smirnoff! Kakav susert! Jeste li pročitali moju ceduljicu?)

(42) Какой шикарный экземпляр! (Nikulishkin, 1998, str. 3)

(Kakav raskošan primjerak!)

Emocionalno stanje junaka može se dodatno izraziti i upotrebom uzvika, kao što je to slučaj u primjeru (43). Zevahina (2011, str. 744) navodi upotrebu sljedećih uzvika koji se mogu sresti u eksklamativnim rečenicama u ruskom jeziku: *о, эх, ах, ой*. Uzvicima se mogu isticati različita osjećanja: radost, uzbuđenje, čuđenje, sažaljenje, strah, odbojnost, bol. U uzvike se mogu preobratiti i druge vrste riječi ili sintagme ukoliko se njima izražavaju osjećanja; takvi uzvici bili bi *Господу!*

(Bože!), *Боже мой!* (Bože moj!), *Батюшки!* (Zaboga!), *Чёрт возьми!* (Đavo ga odnio!) (Pul'kina & Zahava-Nekrasova, 1979, str. 373).

- (43) Бож! Ох, уж эти коты! (Amber & Faust, 2008-2021, str. 16)
(Bože! Uh, više i ove mačke!)

U primjerima sa upotrijebljenim uzvicima naglašava se čuđenje junaka usljed određenih dešavanja.

Da bismo razumjeli eksklamativne rečenice, potrebno ih je uključiti u kontekst, jer one mogu odražavati kako pozitivna, tako i negativna osjećanja, i nekada mogu imati ironični smisao. Tako vidimo da rečenica *Какая встреча!*, primjer (41), koju poznati istražitelj Sherlock Holmes upućuje lopovu uhvaćenom na djelu, nema pozitivne konotacije, već obrnuto.

U ruskim eksklamativima mogu se sresti i druge upitne zamjenice, kao što su *кто* (ko), *что* (šta), *сколько* (koliko), *куда* (kamo) (Zevahina, 2011, str. 740).
Naprimjer:

- (44) Что я наделал! (Nikulishkin, 2018, str. 16)
(Šta sam učinio!)

Nominativne rečenice također mogu biti eksklamativi, čime se posebno ističe uticaj neke pojave ili predmeta na osjećanja aktera:

- (45) Вот гад! (Zaslavskij, 2013, str. 13)
(Baš je gad!)

Eksklamativne rečenice u stripu služe kao sredstvo kojim se reflektuju osjećanja junaka, i to ona iznenadna, neočekivana. Kroz ovakav tip rečenica govornici pokazuju svoj stav o određenoj situaciji. U eksklamativnim rečenicama mogu se sresti i uzvici koji pojačavaju emocionalnost i ekspresivnost izraza, a nerijetko se u navedenim primjerima sreću i druga stilska sredstva.

6. ZAKLJUČAK

U pogledu stilskih obilježja stripa u radu su razmatrane fonostilističke, grafostilističke i leksičkostilističke osobine. Na grafostilističkom nivou, upotrebom grafičkih ideofona, korištenjem različitih oblika, veličine i boje slova, autori stripa ukazuju na važnost poruke, ali i na emotivna stanja govornika. Grafostilemski elementi se najčešće realiziraju kroz onomatopeje, koje su zaštitni znak stripovnog jezika. Ovakvim stilskim postupcima postiže se vjernije prenošenje emotivnih stanja aktera, vjernije prikazivanje dinamične, žive radnje, kao i „prenošenje“ zvukova do adresata. U stripovnim oblačicima nerijetko se sreću i vizualizacija metafore i poigravanje simbolima u cilju govorne karakterizacije likova, oslikavanja samih događaja, ali i realiziranja ludičke funkcije. Za govornu karakterizaciju likova mogu poslužiti različita

leksičkostilistička sredstva, žargoni, dijalekti i drugo. Sva obrađena fonostilistička, grafostilistička i leksičkostilistička sredstva olakšavaju stripovni izričaj koji teži sažetosti, budući da je on prostorno ograničen.

Na širem planu, u stripu su prisutna i brojna druga stilska sredstva, kao što su razne igre riječi i upotreba različitih stilskih figura.

Potrebno je istaći da jezik ruskog stripa danas ima snažna obilježja razgovornog funkcionalnog stila. Razgovorni stil se realizira u vidu verbalnih poruka koje razmjenjuju akteri stripovnih priča, ili u vidu predstavljanja njihovih neizrečenih misli.

Kada su u pitanju sredstva ekspresivne sintakse obrađene u radu, može se zaključiti da je njeno najzastupljenije izražajno sredstvo elipsa, uz svoju podvrstu, reticenciju. Elipsa i reticencija u stripovnom stilu često nisu stilogene i većinom se javljaju kao obilježja razgovornog funkcionalnog stila realiziranog u dijalozima i monolozima junaka. Ove dvije figure stripovnoj priči daju dinamičnost a kod stripovnih aktera oživljavaju emocije i doprinose spontanosti njihovih razgovora. S obzirom da se u stripu teži ka minimalizaciji verbalnih sredstava, elipsa i reticencija su vrlo korisne u stripovnom izričaju budući da poruka ostaje jasna i pored ukidanja rečeničnih elemenata.

Upotrebom nominativnih rečenica u stripovnom stilu se postiže sažet izraz kojim se kratko i jasno opisuju događaji, mjesta i situacije. Nominativne rečenice mogu poslužiti i kao sredstvo kojim se ostvaruje govorna karakterizacija likova.

Parcelacija u verbalnim porukama stripa koristi se kako bi se naglasila važnost svakog pojedinačnog elementa poruke. Katkada se parcelacija realizira u dva ili više oblačića/kvadrata, gdje se bazna komponenta nalazi u jednom kvadratu, a parcelat/parcelati u drugom.

Inverzijom se u stripovnom stilu postiže ritmičnost i odražavaju se emotivna stanja junaka, a u prvom redu uzbuđenje. Njome se također ističe važnost poruke.

Stripovni stil ruskog jezika karakteriše i upotreba eksklamativnih rečenica, čija se funkcija prije svega sastoji u izražavanju emocionalne reakcije junaka na neki neočekivani događaj. Često se navedeni elementi ekspresivne sintakse mogu sresti u kombinaciji jedni s drugima, ali sreću se i udruženi sa mnogim drugim

stilskim figurama, što verbalne poruke stripa čini stilogenijim, a samim tim i neobičnim i zanimljivim za čitatelje. Ovakvi figurativni spojevi posljedica su težnje autora stripa da sa minimalnom količinom verbalnih sredstava efektno i uspješno prenesu poruku do recipijenata.

U konačnici se može zaključiti da se u verbalnim porukama u ruskom stripu izrazito koriste sredstva ekspresivne sintakse.

7. PRIJEDLOZI ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

U ovom istraživanju, koje je bazirano na proučavanju sintaksičko-stilističkih postupaka, savremeni ruski strip pokazao se kao vrlo bogat i inspirativan korpus. S obzirom da je strip medij specifične forme u kojem su isprepleteni različiti oblici izražavanja u prenošenju poruka, istraživanja koja mogu poteći sa ovog izvora su neiscrpna. U verbalnim porukama stripa sredstvima ekspresivne sintakse ističe se i pojačava njihovo ekspresivno značenje. Osim postupaka obrađenih u radu postoji niz drugih sintaksičkih figura koje bi mogle biti predmet istraživanja jezika stripa, kao što su kumulacija, anafora, epifora, simploha, reduplikacija, polisindet i druge. Također, vrijedilo bi proučiti i druge stilske figure, naročito one koje su u stripu dobile i svoje vizuelne ekvivalente poput metafore, metonimije, ironije, hiperbole, antiteze.

Kada je u pitanju metafora u stripu, kako ona koja se ostavruje verbalnim elementima tako i vizuelna metafora, mogla bi se napraviti zanimljiva analiza sa aspekta kognitivne lingvistike ili kognitivne stilistike.

Prevodeći primjere onomatopeja u radu shvatila sam koliko je to izazovan, ali i beskrajno zanimljiv poduhvat, pa smatram da bi bilo korisno napraviti analizu prijevoda onomatopeja u stripu sa jednog jezika na drugi.

U radu je naglašeno da stripovni jezik čini nekoliko različitih znakovnih sistema, pa bi istraživanja na temelju stripa sa semiotičkog aspekta također mogla biti zanimljiva. Mogao bi se, recimo, proučavati suodnos različitih stripovnih jezika: izraz lica i položaj tijela, izgled oblačića i verbalne poruke u njemu, boja pozadine, oblik, veličina i boja slova u pojedinačnim stripovnim kvadratima.

Najzad, i stripovi, kao i svi drugi ljudski produkti oblikovani su određenim ideološkim idejama, pa bi se multimodalna kritička diskursna analiza itekako mogla sprovesti i na materijalu stripa.

IZVORI

- Amber & Foust (2008-2021). *Revol'uciya hvostov i ushek*. Dostupno na: <https://acomics.ru/~tails-n-ears-revolution/1>
- Forosto, (2008-2021). *Moj komp i yego obitateli*. Dostupno na: <https://acomics.ru/~moy-comp-i-ego-obytateli/1>
- Hazov, V. (2014). *Suyer-Vyer*. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/suer-vyer-po-proizvedeniyu-yuriya-kovalya-suerglavy-i-vi-shtormvii-ostrov-valeryan-borisychejviii-sut-peska>
- Nikulishkin, D. (1998). *Sherlok Holms i doktor Wotson*. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/sherlok-xolms-i-dr-vatson>
- Nikulishkin, D. (2018). *Moshka vne vremeni*. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/moshka-vne-vremeni>
- Zaslavskij, M. (2009). *V poiskah Hrustal'nogo Zajca*. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/nu-pogodi--v-poiskax-xrustalnogo-zajca>
- Zaslavskij, M. (2013). *Tomnyj mir: ravnovesije*. Dostupno na: <https://www.comicsnews.org/comics/tyomnyj-mir-ravnovesie/page1>

LITERATURA

- Antanasiyevich, I. (2015). *Russkij komiks. Korolevstva Jugoslaviya [Ruski strip. Kraljevina Jugoslavija]*. Belgrad
- Bagić, K. (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga
- Draginčić, S. & Zupan, Z. (1986). *Istorija Jugoslovenskog stripa I – do 1941. godine*. Novi Sad: Forum-Marketprint. Dostupno na: https://www.rastko.rs/strip/1/zupan-draginacic_1/index_1.html
- Forceville, C., El Refaie & E., Meesters, G. (2014). Stylistics and comics. *The Routledge Handbook of Stylistics*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 485-499
- Golub, I. B. (2004). *Stilistika ruskogo yazyka [Stilistika ruskog jezika]*. Moskva: Ajris press
- Gukov, P. S. (2017). Opisaniye yazyka komiksov i yego specifiky [Opis jezika stripa i njegove specifičnosti]. *Voprosy studencheskoj nauki* 12. Dostupno na:

<https://cyberleninka.ru/article/n/opisanie-yazyka-komiksov-i-ego-spetsifiki/viewer>

Jašarević, A. (2008). Bosanskohercegovački strip u sjenci devete umjetnosti. *Bosniaca Journal of National and University Library of Bosnia and Herzegovina*. 13, 52-55. Dostupno na:

<http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/260/259>

Katnić-Bakaršić, M. (2001). *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan

Kozhina, M. N. (1977). *Stilistika ruskogo yazyka [Stilistika ruskog jezika]*. Moskva: Prosveshheniye

Kozhina, M. N. (2011). *Stilisticheskij enciklopedicheskij slovar' ruskogo yazyka [Stilistički enciklopedijski rječnik ruskog jezika]*. Moskva: Flinta. Nauka. Dostupno na: <https://studfiles.net/preview/6006736/>

Kumbasheva, Y. A. (2015). *Osnovy stilistiki ruskogo yazyka [Osnove stilistike ruskog jezika]*. Moskva: Russkij yazyk. Kursy

Lykov, A. V. (2011). Razgranicheniye nominativnyh predlozhenij i shodnyh s nimi sintaksicheskikh konstrukcij (na materiale prozy A. P. Chekhova) [Razgraničavanje nominativnih rečenica i njima sličnih sintaksičkih konstrukcija (na materijalu proze A. P. Čehova)]. *Vestnik TGPI. Specvypusk 1*, 41-46. Dostupno na: <https://cyberleninka.ru/article/v/razgranichenie-nominativnyh-predlozheniy-i-shodnyh-s-nimi-sintaksicheskikh-konstruktsiy-na-materiale-prozy-a-p-chehova>

Machin, D. & Mayr, A. (2012). *How to Do Critical Discourse Analysis*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE

McCloud, S. (1993). *Understanding Comics*. Dostupno na: [http://mm12.johncaserta.info/wpcontent/uploads/2012/10/Understanding%20Comics%20\(The%20Invisible%20Art\)%20By%20Scott%20McCloud.pdf](http://mm12.johncaserta.info/wpcontent/uploads/2012/10/Understanding%20Comics%20(The%20Invisible%20Art)%20By%20Scott%20McCloud.pdf)

Munitić, R. (2006). *Deveta umetnost, STRIP*. Beograd: TK MONT IMAGE

Pul'kina, I. M. & Zahava-Nekrasova, E. B. (1979). *Uchebnik ruskogo yazyka [Udžbenik ruskog jezika]*. Moskva: Izdatel'stvo „Russkij Yazyk“

Platthaus, A. (7. 9. 2011). Intervju: Bogatstvo stripa. *Deutsche Welle*. Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/bogatstvo-stripa/a-15367754>

Stolyarova, L. G. (2010). Sintaksicheskaya specifika yazyka komiksov [Sintaksičke specifičnosti jezika stripa]. 429-435. Dostupno na: <https://cyberleninka.ru/article/n/sintaksicheskaya-spetsifika-yazyka-komiksov/viewer>

Yefimov, A. I. (1969). *Stilistika ruskogo yazyka [Stilistika ruskog jezika]*. Moskva: Izdatel'stvo „Prosveshheniye“

- Yejkalis, Y. A. (2014). Osobennosti stilizacii razgovornoj rechi v sovremennom nemeckoyazychnom komikse [Specifičnosti stilizacije razgovornog jezika u savremenom njemačkom stripu]. *Vestnik SamGU*. 9 (120), 154-158. Dostupno na: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-stilizatsii-razgovornoy-rechi-v-sovremennom-nemetskoyazychnom-komikse/viewer>
- Zevahina, N. A. (2011). Eksklamativy v ruskom yazyke: korpusnoye issledovaniye [Eksklamativi u ruskom jeziku: korpusno istraživanje]. *Doklady mezhdunarodnoj konferencii Dialog 2011*, 737-749. Dostupno na: <http://www.dialog-21.ru/digests/dialog2011/materials/ru/pdf/70.pdf>